

MIKKO YLIKANGAS

Suomenkielistä kirjallisuuselämää Pietarissa 1920–30-luvulla

Pietarissa syntyi 1920–30-luvulla vilkas suomalainen kirjallisuusliike. Venäjälle paenneet punikkikirjailijat ja paikalliset vallankumoushenkiset suomalaiset kynäilijät julkaisivat romaaneita, kertomuksia ja runoja, joissa muisteltiin kansalaisotaa ja vankileirien kiroja ja ylistettiin neuvosto-oloja. Ankara kritiikki, poliittinen kontrolli ja sensuuri näivettivät suomalaisten luomistyön. Stalinin vainojen seurauksena suurin osa Neuvostoliiton suomalaisista aktiivikirjailijoista menetti henkensä.

■ Pietarin 1920–30-lukujen suomenkielinen neuvostokirjallisuus perustui kolmeen kivi-jalkaan: ensinnäkin siihen kuuluivat inkerinsuomalaiset ja Pietarissa asuvat suomalaiset kirjailijat, toiseksi suomalaisten punikkien joukoissa Pietariin keväällä 1918 paenneet kynäilijät ja kolmanneksi 1920–1930-luvuilla pula-ajan Suomesta rajan yli loikanneet punaiset, heidän joukostaan työntyä esiin useita taitavia kynänkättäjiä.

Pietarin seudulla oli jo 1600-luvulta lähtien asunut inkerinsuomalaisia. Kieli ja luterilainen usko yhdistivät inkeriläiset läheisesti Suomeen ja vaikuttivat osaltaan myös siihen, että heillä oli 1800-luvulla laajaa sivistystoimintaa. Inkeriläisillä lukutaito oli jo 1800-luvulla yleisempää kuin venäläisillä talonpojilla, sillä konfirmaatio edellytti vähintään alkeellista lukutaitoa. Kirja inkeriläisessä talonpoikaistalossa ei ollut harvinaisuus.¹

Suomenkielisen kulttuurin nousua Pietarin seudulla edistivät monet sanoma- ja aikakauslehdet kuten *Pietarin Sanomat* (1870–73), *Inkeri* (1884–1905, 1908–17) ja *Neva* (1907–18). Niissä julkaisivat runoja ja kertomuksia mm. Jaakko Räikkönen (1830–82),

Jeremias Piispanen (1832–1909), Aaro Vesikko (1872–1935) ja Matti Kurikka (1863–1915).²

Vuosisadan lopulla yhä useammat inkeriläiset, kuten monet Pietariin työn perässä tulleet suomalaiset, päätyivät työläisiksi miljoonakaupungin tehtaisiin ja verstaisiin. Alussa kausiluonteinen tehdastyö muuttui ympärivuotiseksi, ja työläiset alkoivat irtautua talonpoikauskulttuurin vaikutuksesta. Alkoi Pietarin suomalaisen työväenkulttuurin voimakas nousu.³ Suomalaisia asui Pietarissa ennen vallankumousta eräiden arvioiden mukaan noin 30 000. Kun tähän lasketaan mukaan noin 120 000 Inkerinmaan inkerinsuomalaista, niin suomalaisten lukumäärä Inkerinmaalla ja Pietarissa vallankumouksen kynnyksellä oli noin 150 000 henkeä.⁴

Punapakolaiset

Lokakuun vallankumous 1917 ja vallankumouksen tappio Suomessa aloittivat uuden luvun Venäjän suomenkielisessä kirjallisuudessa. Vallankumouksen lopun hämmöttäessä huhtikuussa 1918 alkoi Suomesta virrata tuhansia valkoisten koston pakenevia punaisia Pietariin. Tähän joukkoon mahtui punakaartilaisia perheineen, kansanvaltuuskunnan jäseniä ja seikkailijoita. Ensimmäisen aallon pakolaisia tuli Pietarin kuvernementtiin arveluiden mukaan noin 5 000.⁵ Pakolaiset hajaantuivat ajan myötä ympäri Pietarin kuvernementtia osan jatkaessa matkaansa parempien olojen toivossa Karjalaan ja aina Siperiaan asti.

1. E. L. Alto (1989) *Sovetskie finnojazytsbnye zhurnaly 1920–1980*. Petrozavodsk: Karelija, 12.

2. E. L. Alto (1997) *Finnojazytsbnaja literatura Karelii. Istorija literatury Karelii* 2, Sankt Peterburg: Nauka, 18.

3. Alto (1997) 16.

4. K. Huttunen (1981) *Pietarin suomenkielisen sanomalehdistön alkuvaiheet vuosina 1870–1883. SSLH-projektin julkaisuja* 18. Helsinki, 5.

5. Leo Suni (2000) 'Inkerinsuomalaiset', teoksessa Timo Vihavainen ja Irina Takala (toim.) *Yhtä suurta perhettä. Bolshevikkien kansallisuuspolitiikka Luoteis-Venäjällä 1920–1950-luvuilla*. Helsinki: Kikimora Publications, 77. Vilho Halme kertoo eräänlaisissa muistelmissaan, että suomalaisia pakolaisia olisi saapunut Pietariin 10–12 000. Ks. Vilho Halme (1930) *Punaisien siirtola Bujssa ynnä muita kokemuksia ja seikkailuja Venäjällä ja Muurmannissa vv. 1918–1919*. Helsinki: Kirja, 29.

Punapakolaisten määrä lisääntyi seuraavan kerran vuoden 1920 jälkeen, jolloin valkoinen Suomi armahti suuren osan punapakopinaan osallistuneista. Monet pyrkivät heti tilaisuuden tullen pääsemään työväen paratiisiin Neuvosto-Venäjälle. Arkistolähteiden mukaan 1920-luvulla Pietarissa eli vielä noin 30 000 suomalaista.⁶ 1930-luvulla myös lama ja lapuanliikkeen nousu pakottivat monet etsimään työtä ja turvaa Venäjältä.

Venäjälle 1918–34 paenneiden ja muuttaneiden poliittisten emigranttien joukossa oli runsaasti kirjailijoita. Eräät kuten Santeeri Mäkelä (1870–1938?), Lauri Letonmäki (1886–1935), Hilda Tihlä (1870–1944), Kaarlo Halme (1899–1938), Eemeli Virtanen (1900–37), Verner Kuusikko (1904–38), Otto Oinonen (1898–1938), Ludvig Kosonen (1900–33), Eemeli Parras (1884–1939), Mikael Rutanen (1883–1932) ja Tatu Väätäinen (1898–1938) olivat jo julkaisseet teoksiaan Suomessa ja Amerikassa. Lisäksi oli joukko sellaisia, kuten Oskar Johansson (1892–1938), Ragnar Rusko (oik. Ragnar Nyström, 1898–1938), Lauri Luoto (oik. Väinö Sjögren, 1886–1938), Einari Leino (1897–1938), Petri Palo (oikea nimi ei ole tiedossa, 1902–?), Urpo Takala (1900–37), Väinö Aalto (1899–1938), Allan Visanen (1903–36), S. Palerma (oik. Yrjö Järveläinen, 1896–1937) ja Teodor Kettunen (1907–37), jotka ryhtyivät kirjoittamaan vasta Neuvosto-Venäjällä. Suomalaistulokkaat eivät suinkaan yksin synnyttäneet uutta suomenkielistä luokkakirjallisuutta Venäjällä, sillä Pietarissa nousi vallankumouksen jälkeen esiin paikallisia kirjailijakyykyjä kuten Josef Schultz (k. 1934), Lea Helo (oik. Topias Huttari, 1907–1953), Jalmari Virtanen⁷ (1889–1939), Matti Pursi (oik. Husu, 1903–

6. Gosudarstvennyj arhiv literatury i iskusstv, Sankt Peterburg (GALI Spb), f. 258, op. 11, d. 75, l. 56; vrt. Seppo Lallukka (2000) 'Luoteis-Venäjän etnisen kartan kehityspiirteitä vuoteen 1959', teoksessa Timo Vihavainen ja Irina Takala (toim.) *Yhtä suurta perhettä. Bolshevikkien kansallisuuspolitiikka Luoteis-Venäjällä 1920–1950-luvuilla*. Helsinki: Kikimora Publications, 65.

7. Virtanen oli muuttanut Suomesta Pietariin 12-vuotiaana. Hän julkaisi Suomessa runoja nimellä Juho Joutsen.

38), Herman Laukkanen (1892–1938), Lyyli Grönlund (1905–78) ja Yrjö Savolainen (1899–1937).⁸

Eräiden Pietarin suomalaiskirjailijoiden ura katkesi ennen kuin se pääsi kunnolla edes alkuun. Kirjailija ja lentäjä Kalle Tähtelä kaatui Pietarin lähellä 28 vuoden ikäisenä vuonna 1919 taistelussa Judenitshia vastaan. Vuonna 1919 *Punaisen sotilaan laulukirjan* toimittanut ja siihen itse kaksitoista laulua sanoittanut Elviira Willman (s. 1875) puolestaan sekaantui Kuusisen klubin murhiin. Hänet ammuttiin Moskovassa vuonna 1925.⁹ Joukko muita kirjailijoita palasi Suomeen vuoden tai parin kuluttua Venäjälle saapumisestaan.¹⁰

Punainen kirjallisuusliike Pietarissa

Suomalaiset kirjailijat ja kulttuuripiirit löysivät oman paikkansa Pietarin monikulttuurisessa ilmapiirissä.¹¹ Ne kokoontuivat aluksi ”Kuusisen klubilla” Kamennostrovskin prospektin talossa No 26–28.¹² Vuonna 1925 klubi muutettiin suomalaiseksi valistustaloksi, jolle Leningradin kaupunkineuvosto an-

8. Kirjailijoiden syntymä- ja kuolinvuodet ovat seuraavista lähteistä: Kansallisarkisto, EK/VALPO:n kuulustelupöytäkirjat, henkilömapit ja henkilökortit; GALI SPb, f. 258, op. 1–14 jäsentietoja; Tsentral'nyj gosudarstvennyj arhiv istoriko-polititsheskih dokumentov, Sankt Peterburg (TsGAIPD SPb), f. 24, henkilöasiakirjat; Gosudarstvennyj arhiv obshtshestvenno-polititsheskih dvizhenij i formirovanij Respubliki Karelii (GAOPDF RK), f. 3, henkilöasiakirjat; NA RK, henkilöfondit sekä KAPPin ja NKL:n henkilötiedot; TsGALI, f. 631, NKL:n jäsenluettelot. Eila Lahti-Argutina (2001) *Olimme joukko vieras vaan. Venäjänsuomalaiset vainoubrit Neuvostoliitossa 1930-luvun alusta 1950-luvun alkuun*. Vammala: Vammalan Kirjapaino; *Pisateli Karelii. Bibliografitseskij slovar'*. Avtor-sostavitel' Ju. I. Djuzhev. IjaLI karel'skogo NTs RAN. Petrozavodsk 1995.

9. Raoul Palmgren (1984) *Kapinalliset kynät. Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus. II osa: Pulan, fasismin ja sodan varjossa (1930–1944)*. Juva: WSOY, 206.

10. Raoul Palmgren (1983) *Kapinalliset kynät. Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus. I osa: Kaksi puoluekirjallisuutta ja muotovallankumous (1918–1930)*. Juva: WSOY, 1.

11. Pietari oli 35 kansallisuuden muodostama metropoli, jonka väestöstä yli 14 % oli muita kuin venäläisiä. GALI SPb, f. 258, op. 1–14 inventaarioluettelon esipuhe, 2.

12. Klubin nimi muutettiin ”Elokuun kommunaarinen klubiksi” vuoden 1920 joukkomurhan jälkeen.

toi hyvät toimitilat ruhtinas Sheremetjevin entisestä palatsista Shpalernaja kadulla.¹³

Valistustalossa harjoitettiin kulttuuri- ja valistustyötä – harrastettiin kerhotoimintaa, harjaannutettiin lukutaitoa ja nostettiin poliittista tietoisuutta. Erilaiset tapahtumat, jopa poliittiset esitelmät vetivät paljon väkeä, tosin usein siitä syystä, että esitelmien päätteeksi oli tavallisesti tanssia. Pula-ajan rajoittaessa kaunokirjallisuuden julkaisemista valistustalo oli paikka, jossa suomalaiset kirjailijat kohtasivat yleisönsä. Kirjallisuusiltoina kirjailijat lukivat ääneen teoksiaan ja valistustalon teatteri esitti suomalaisten kirjoittamia ”eläviä lehtiä” ja näytelmiä. Valistustalo oli suomalaisten elämän keskus, ja ellei sinne ollut mitään muuta asiaa, saattoi sen kuppilaan poiketa kahville.¹⁴

Merkittävän panoksen suomenkielisen kirjallisuusliikkeen kehitykseen Pietarissa antoi vuonna 1918 Pietarissa perustettu sanomalehti *Vapaus*, joka julkaisi kaunokirjallisuus sivuja.¹⁵ Kirjallisuus sivuilla suomalaisten vallankumoushenkisyys ja punapakolaisten katkera sisus purkautui palavina vallankumousrunoina, lauluina ja kuvaelminä. Luonteenomaista suomenkieliselle runoudelle heti vallankumouksen jälkeen olikin iskulausemaisuus sekä paatos. Agitaattiorunous oli monille keino saada ääni kuulville, taisteluhuuto tovereiden kutsumiseksi jatkamaan taistelua lahtareita vastaan.¹⁶ On selvää, että paikallisten suomalaisten joukossa oli niitäkin, joita vasemmistolainen agitaattiorunous ei kiinnostanut ja jotka olisivat mieluummin lukeneet tai julkaisseet perinteisempää runoutta. Epäpoliittinen runous joutui kuitenkin vaikenemaan, ”kun aseet puhuvat niin muusat vaikenevat”. Sanomalehtien lisäksi suomenkielistä lyhytproosaa ja runoutta ilmestyi Työläis- ja talonpoikaiskalentereissa, joita julkaistiin Leningradissa säännöllisesti aina vuoteen 1936 saakka.¹⁷

Sanomalehtien ja kalenterien ohella suomenkielisen kirjallisuuden kehittymiseen vaikutti merkittävästi kustannusliike Kirja, jonka suomalaiset kommunistit perustivat 1923 palvelemaan Luoteis-Venäjän suomenkielisen väestön tarpeita. Aluksi liike julkaisi

lähinnä poliittista kirjallisuutta ja oppikirjoja. Ensimmäiset suomenkieliset kaunokirjalliset teokset näkivät päivänvalon vuonna 1925, jolloin ilmestyivät Josef Schultzin sekä Inki ja Matti Savolaisen näytelmät sekä Santeri Mäkelän, Herman Laukkasen ja Valde Wikmanin runokokoelma *Kumouksen kuobuista*. Enempää kaunokirjallisuutta Kirja ei tässä vaiheessa rohjennut ottaa kustannettavakseen, vaikka valmiita käsikirjoituksia oli tarjolla, sillä kaunokirjallisuutta ei pidetty taloudellisesti kannattavana.¹⁸

Pelkästään ankaran paperipulan vuoksi kustannustoiminnan prioriteetit oli suunnattava poliittiseen ja oppikirjallisuuteen. Esimerkiksi Jalmari Virtasen valmiin runokokoelman julkaisusta luovuttiin vuonna 1925, mistä suivaantuneena Virtanen oli jättää

13. Valistustalo sijaitsi vain kivenheiton päässä Litejnyj prospektin kulmasta, johon vuonna 1931 valmistui OGPU:n hallintorakennus, ns. Bol'shoj dom. Suomalainen valistustalo sijaitsi Sheremetjevin palatsissa aina vuoteen 1932 asti, jolloin talo annettiin Neuvostokirjailijain liiton Leningradin osastolle. Suomalainen valistustalo joutui väliaikaisesti toimimaan yhdessä huoneistossa virolaisten valistustalolla Krasnaja ulitsalla ja vuonna 1933 jonkin aikaa rautatieläisten kerholla Finskij pereulokilla. Maaliskuussa 1935 Lenobkom varasi suomalaisille tilat Nekrasovinkatu 10:stä, kansallisten valistustalojen kombinaatista, jossa toimi jo ennestään valkovenäläinen, unkarilainen, juutalainen, latvialainen, liettualainen ja puolalainen valistustalo sekä bessarabialaisen yhdistyksen kerho. Suomalaiset saivat käyttöönsä kuusi huonetta talosta, jossa oli lisäksi yhteinen 450 hengen juhlasali. Suomalaisen valistustalon yhteydessä toimi tuolloin seuraavat kerhot: poliittinen opiskelu, venäjänkieli, matematiikka, ensi-apu, OSOAVIAHIM, laulu, näytelmä ja lausunta.

14. GALI SPb, f. 258, op. 1–14 inventaarioluettelon esipuhe, 1; Irja Niemi (Kerttu Nuorteva) (1944) *Neuvostokasvatti. Neuvostoelämän ääripiirteitä minä-muotoon kuvattuina*. Helsinki: Suomen kirja, 92. Kerttu Nuorteva eli lähellä Petroskoin ja Leningradin kirjallisuuspiirejä. Hän myös julkaisi lehdissä muutamia runoja yhdessä Lea Helon kanssa. Ks. esim. *Rintama* 11 (1934) 8; *Vapaus* 55 (1935) 4.

15. *Vapaus*-lehden perustivat suomalaiset kommunistit. Numerosta 42 lähtien lehti oli SKP:n äänenkannattaja ja myöhemmin VKP(b):n Leningradin aluekomitean suomenkielinen äänenkannattaja.

16. Alto (1997) 36.

17. Elli Aalto (1997) 'Aate ja kompromissi. Karjalan ja Inkerin suomenkielinen kirjallisuus 1920–1930-luvulla', *Carelia* 4, 118.

18. Pöytäkirja Kirjan 10-vuotisjuhlan kunniaksi järjestystä lukijakonferenssista, 6.5.1933. Renvall, kansio 10 B; Muistiinpanoja ”Kirjan” arkistosta. Renvall, kansio 12 B; Muistiinpanoja ”Kirjan” arkistosta. Renvall kansio 16 B.

koko kirjallisuuspuuhastelun.¹⁹ Vuodesta 1927 alkoi kustannustoiminnan profiili laajentua. Julkaistiin enemmän ja suurempia painoksia. Vuonna 1927 ilmestyivät Yrjö Savolaisen kirjaset *Inkeriläisiä murrejuttuja* ja *Miten meillä sotaa käytiin*.²⁰ Vuonna 1931 Kirja julkaisi jo yli 300 nimikettä, joiden yhteispainomäärä oli liki puolitoista miljoonaa kappaletta.²¹

Proletaarinen kirjallisuusliike

Venäjän proletaarikirjailijain yhdistys RAPP (Rossijskaja assosiatsija proletarskih pisatelej) perustettiin vuonna 1925. Yhdistyksen Leningradin paikallisosastolla (LAPP) oli useita vähemmistökirjallisuuksien jaostoja, joukossa myös 1928 perustettu suomalainen jaosto. Se toimi LAPPin tiloissa entisessä Kreivitär Paninan talossa Fontankan rantakadun talossa numero seitsemän.²² Jaoston ensimmäiseen toimikuntaan valittiin Väinö Aalto, Kalle Halme, Toivo Leskinen (1906–38), Yrjö Savolainen ja A. Uotinen.²³ Jaostoon kuului parhaimmillaan (vuoden 1930 lopulla) noin kolmekymmentä kirjailijaa.²⁴

LAPPin perustaminen yhdisti suomalaiset vallankumoukselliset kirjailijavoimat saman katon ja saman proletaarisen tunnuksen alle Leningradin vahvojen venäläisten proletaarikirjailijoiden kanssa. Kirjailijoiden julkaisumahdollisuuden paranivat huomattavasti, sillä puolue tuki voimakkaasti proletaarikirjailijoita. Puolue pyrki luomaan heistä ”omat” kommunistiset kirjallisuuskaaderinsa, jotka työntäisivät tuotteillaan pois markkinoilta kaiken NEP-kaudella nousseen epäpoliittisen ”makulatuurin”.²⁵ Suomalaiset kirjailijat alkoivat jo vuonna 1927 LAPPin tuella julkaista aikakauslehteä *Soibtu*, joka oli Neuvostoliiton ensimmäinen suomenkielinen kirjallisuuslehti. Neljän ilmestymisvuotensa aikana lehdessä julkaistiin yli yhdeksänkymmenen suomenkielisen kirjoittajan runoja, kertomuksia, kuvaelmia ja kirjallisuusarvostelua.²⁶ Seuraavana vuonna alkoi ilmestyä kirjallisuuslehti *Puna-kantele*, joka oli LAPPin suomalaisen jaoston ja Karjalan proletaarikirjailijain yhdistyksen (KAPP) yhteisjulkaisu. Lehdet yhdistyivät vuonna 1931, mutta seuraavana vuonna lehden nimi muutettiin kalevalaisesta ja kansallishenkisestä

Puna-kanteleesta kulttuurivallankumouksen henkeen paremmin sopivaksi *Rintamaksi*.²⁷ Leningradin ja Karjalan kirjallisuusliikkeet olivat yleensäkin koko 1920–30-luvun niin kytkeytyneet toisiinsa, että on oikeastaan syytä puhua yhdestä kirjallisuusliikkeestä.

Puolue vaati kirjailijoita ponnistelemaan ensimmäisen viisivuotiskauden (1928–32) tavoitteiden saavuttamiseksi. Kaunokirjallisuuden tuli kuvata ajankohtaisia teemoja, sosialismin rakennustyön sankareita ja uuden ihmisen syntymistä. Sen tuli innostaa ja valistaa massoja. RAPP muunsi puolueen päätöslauselmat määräyksiksi ja ohjeiksi kirjallisuusrintamalle. Esimerkiksi lokakuussa 1931 RAPP vaati, että kaikkien järjestöön kuuluvien kirjailijoiden oli välittömästi ryhdyttävä kuvaamaan viisivuotissuunnitelman iskureita.²⁸ Kampanjan tuloksena syntyi mm. Einari Leinon vuonna 1932 julkaistu runo ”Viime vuonna täytimme, tänä vuonna ylitämme”, joka kuvaa iskuriutta Karjalan metsätöissä.²⁹

19. Yrjö Sirolan kirje Leningradista Jalmari Virtaselle 13.2. 1925. Rossijskij gosudarstvennyj arhiv sotsial'no-polititšeskoj istorii (RGASPI), f. 525, op. 1, d. 127, l. 154; Jalmari Virtasen kirje Yrjö Sirolalle 9.3.1925. RGASPI, f. 525, op. 1, d. 127, l. 156.

20. Pöytäkirja Kirjan 10-vuotisjuhlan kunniaksi järjestystä lukijakonferenssista, 6.5. 1933. Renvall, kansio 10 B; Muistiinpanoja ”Kirjan” arkistosta. Renvall, kansio 12 B; Muistiinpanoja ”Kirjan” arkistosta. Renvall, kansio 16 B.

21. Ottšet o rabote izdatel'stva ”Kir’ja”. GAOPDF RK, f. 3., op. 4., d. 129, l. 6.

22. LAPPin ja sen suomalaisen jaoston toiminnasta on olemassa hyvin vähän tutkittua tietoa, koska LAPPin asiakirjoja, jotka sijaitsevat Venäjän tiedeakatemian venäläisen kirjallisuuden instituutissa (ns. Pushkinin talo) Pietarissa, ei ole vielä käsitelty ja järjestetty yhtenäiseksi arkistonmuodostajaksi.

23. *Nuori Kaarti* 41 (13.10.1928) 42.

24. *Soibtu* 10 (1930) 15.

25. I. V. Stalin (1949) ’Otvet dramaturgu V. N. Bill’-Belotserkovskomu’ (1.2.1929), teoksessa I. V. Stalin, *Sotšbinenija*. Tom 11. Moskva: Gosudarstvennoe izdatel'stvo polititšeskoj literatury, 326–329; Iz nepravlennoj stenogrammy vystuplenija I. V. Stalina na vstreche s ukrainskimi literatorami (12.2.1929). *Vlast' i budozbestvennaja intelligentsija. Dokumenty TsK RKP(b)-VKP(b), VTshK-OGPU-NKVD o kul'turnoj politike. 1917–1953 gg.* Sostaviteli Andrej Artizov i Oleg Naumov. Moskva: Demokratija, 104.

26. Alto (1989) 30.

27. *Puna-kantele* 5 (1930) 1; *Puna-kantele* 3 (1931) 17.

28. *Udarnik slova* 1 (lokakuu 1931) 4.

29. *Rintama* 22 (1932) 7.

HÄLYYTYS...

Rintama murtunut!!!

Uhkaa repeämä.

Helmikuun 20 päivä:

täytetty vain 39 %.

Ajo vieläkin vähemmän:

kaksikymmentä seitsemän.

Kuulkaa, kuulkaa

Iskurit!

kollektivistit

yksilöotalonpojat!

KAIKKI!

Rehelliset Neuvostomaan puoltajat

Teitä...

puolue kutsuu,

hallitus kutsuu...

Taisteluun

SUUNNITELMIEN

PUOLESTA!

..

TAISTELU!

Raportit, osoittajat kertovat.

Tunkuan, Yläluulammilla

hakataan 10–12 k/km päivässä.

Kentjärvellä VATASEN brigadi:

hakkaa 15 k/kmetriä.

Vilka nostanut työtehon

tulokset 100 prosentilla.

Kiestinki antaa –

Kosolaa kiintokuutiometreillä kalloon.

Kannojevin brigadi ajaa

22 k/km miestä kohti päivässä.

Matroosan punktilla

SAARISEN brigadi ylittää.

Repolan, Tsoikassa

KOLMEKYMMENTÄ-

KUUSI

TUKKIA

KUORMASSA

kuljettaa iskuri LEPPÄNEN.

Näin vastaavat

Neuvostomaan rakentajat,

ISKURIT!

Ja se takaa,

että

MEIDÄN

ON

VOITTO!

Tukahduttava poliittinen kritiikki

Suomenkielinen kirjallisuusliike ei kaikes-ta huolimatta pysynyt neuvostomaan raken-nustyön teräksisen iskutempon tahdissa. Suomalaisia kirjailijoita arvosteltiin taukoa-matta siitä, että he eivät kuvanneet ripeästi etenevää sosialismin rakennustyötä ja luok-kataistelun kiristymistä, vaan orientoituivat tuotannossaan länteen.³⁰

Suomalaisten teokset kuvasivat lähinnä Suomen kansalaissotaa ja vankileirielämää sekä työväenliikettä Suomessa ja USA:ssa. Totalitaristinen järjestelmä pyrki kirjallisuut-ta hyväksikäyttämään muokkaamaan historiaa omaksi kuvakseen ja pyyhkimään Venäjän ja koko maailman historiasta pois sille epä-edulliset piirteet. Siitä syystä oli poliittises-ti tärkeää, että kirjailijat olisivat hylänneet suomalaiset ja amerikkalaiset aiheet, jotka kaikesta palavuudestaan ja luokkatietoisuu-destaan huolimatta olivat puolueen ja sen-suurin mielestä monesti länsimaisen demo-kratian ja kulakkihengen läpitunkemia. Puo-lue ei tarvinnut kirjallisuutta, joka korosti kansallisia eroja mm. työnteossa ja ammat-tiyhdistysliikkeessä.³¹ Tällaisten vahingollis-ten ajatusten salakuljettamisen neuvostokir-jallisuuteen Stalin leimasi vastavallankumo-ukselliseksi toiminnaksi.³²

Kovat vaatimukset lamaannuttivat kirjai-lijat, jotka julkaisivat yhä vähemmän ja yhä heikompia teoksia. Kustannusliike Kirjan vuosikatsauksen mukaan kirjallisuuden tila vuonna 1930 oli katastrofaalinen, eikä seu-raavaakaan vuosi tuonut muutosta parem-paan.³³ Ankara poliittinen kirjallisuuskritiik-ki teki kirjailijoiden työn yhä vaikeammak-si ja ahdistavammaksi. LAPP iski armotta kaikkia niitä kirjailijoita, joiden se ei katso-nut ajavan proletariaatin asiaa. Se vartioi myös omien riviensä oikeaoppisuutta sään-nöllisin puhdistuksin. Puhdistustilaisuudet olivat julkisia joukkotilaisuuksia, joissa lii-ton jäsenet joutuivat yksi toisensa jälkeen avoimesti tekemään tiliä menneisyydestään, nykyisyydestään, tuotannostaan ja heik-kouksistaan.

Esimerkiksi vuonna 1931 LAPPissa suo-ritettiin puhdistus, jonka yhteydessä kirjai-lijajärjestöstä erotettiin monia virolaisia ja liettualaisia kirjailijoita syytettynä kansalli-

sesta demokratiasta, kansallisen porvarillisen kirjallisuuden yliarvioimisesta ja sen epäkriittisestä omaksumisesta sekä vastavallankumouksellisuudesta.³⁴ LAPPin suomalaisesta jaostosta erotettiin kuusi jäsentä poliittisista syistä ja passiivisuudesta. Kirjailija T. Hämäläinen erotettiin ”äärimmäisen pessimistisen yksilölyriikan vuoksi”. Seitsemän muuta jäsentä sai vakavan kehotuksen ryhdistäytyä työssään.³⁵ Suomenkielisen kaunokirjallisuuden poliittisen linjan puhautauden kärkkäimpiä vartijoita olivat Väinö Aalto sekä ”Tammisaaren korkeakoulun” kasvatit Ludvig Kosonen ja Allan Visanen. Kun Lauri Luoto erehtyi kerran eräässä kirjoituksessaan vaatimaan luomistyön vapautta poliittisista dogmeista, niin Kosonen ja Aalto pääsivät henkensä kyllyydestä raivoamaan ja paljastamaan Luodon luokkavihamielisen asenteen:

”Pieninkin yritys uittaa työläislukijan aivoihin porvarillista ideologiaa on armotta leimattava poltinmerkillä. Yhtään taidekeinoja ei saa hyväksyä aatteellisen sisällön kustannuksella. Me leimaamme ja tulemme vastedeskin leimaamaan ikuisella poltinraudalla luokkavieraat aatteet ja niitä syöttävät kirjailijat.”³⁶

Lyövän kritiikin lisäksi syynä heikkoon laatuun oli se, että kirjailijan arki ei tarjonnut mahdollisuuksia luomiskyvyn kehittämiseksi. Suomalaisista kirjailijoista ei kukaan elänyt kirjoittamisella, vaan kaikilla oli leipätyönsä, minkä lisäksi lähes kaikkia rasittivat puolueen jäsenelle kuuluvat monet velvollisuudet. Kirjoitustyölle jäi aikaa yleensä vasta yösydämellä, eikä siten mahdollisuutta huolelliseen paneutumiseen ja viimeistelyyn ollut.³⁷ Merkittävimpiä ns. proletaariperiodin aikana (1928–32) ilmestyneitä suomalaisten kirjailijoiden hengentuotteita olivat Lea Helon (Topias Huttari) runokokoelmat *Nuoret mielet* ja *Astun yli*, Josef Schultzin kirja *Paratiisin lunastus*, Yrjö Savolaisen kirjat *Mustat voimat* ja *Savea ja bietaa*, Väinö Aallon *Sisu vaa’alla*, Ragnar Ruskon *Kableissa* ja S. Palerman *Neljästi karkuteillä*, Ludvig Kososen *Lippulaulu*, Theodor Kettusen näytelmä *R.V.1*.³⁸ Ahke-

rin oli Lauri Luoto, joka jo 1920-luvun loppuun mennessä oli julkaissut laajan neli-osaisen kansalaissotaa ja punaisten pakoa käsittelevän romaanisarjan.³⁹

Kirjallisuusliike näivetty

Puna-kanteleessa käytiin paljon polemiikkaa siitä, miksi suomenkielinen kirjallisuusliike oli jäänyt paljon jälkeen venäläisen proletaarisen kirjallisuuden suurista saavutuksista. Syyksi nähtiin väärät teemat ja vanhanaikaiset luomistyön metodit ja muodot. Ratkaisuksi nähtiin, että kirjailija ei saanut toimia historiallisena kronikoitsijana. Kirjailijan oli ryhdyttävä kuvaamaan ajankohtaisia saavutuksia ja taistelua.

Oli ryhdyttävä kuvaamaan puolueen johtavaa roolia, teollistamista, kollektivisoimis-

30. Ks. esim. Taidekirjallisuus rakennustyömme ja kulttuurivallankumouksen vipusimeksi. Muistiinpanoja Leningradin puolueuuvottelusta kirjallisuuskysymyksistä marraskuun 14.–16. päivänä vuonna 1933. *Rintama* 17 (1933) 3.

31. Petroskoissa työskentelevien kommunisti- ja nuorisoliittolaiskirjailijain yleiskaupunkilaisessa kokouksessa 10.3.1934 hyväksytty päätöslauselma leniniläisen kansallisuuspolitiikan toteuttamisesta Karjalan kirjallisuusliikkeessä. GAOPDF RK, f. 3, op. 3, d. 364, l. 11–12.

32. I. V. Stalin (1951) ’O nekotoryh voprosah istorii bol’shevizma. Pis’mo redaktcii zhurnala ”Proletarskaja revoljutsija” (lokakuun loppu 1931), teoksessa I. V. Stalin, *Sotsbinenija*. Tom 13. Moskva: Gosudarstvennoe izdatel’stvo polititsheskoj literatury, 84–102; Vakava juttu LAPPin suomenkielisen jaoston vuosikokouksessa. *Rintama* 2 (1932) 14; Urho Ruhanen (1932) ’Tov. Stalinin kirje LAPPin suomenkielisen jaoston käsiteltävänä 7.1.1932’, *Rintama* 3, 13; Väinö Aalto (1932) ’Tähtäin myöskin lähimatkalle. Puheenvuoro LAPPin suomenkielisen jaoston opintotilaisuudessa tammikuun 7. päivänä 1932 käsiteltäessä tov. Stalinin kirjettä mädästä liberalismista’, *Rintama* 3, 14.

33. *Puna-kantele* 4 (1930) 1.

34. Yrjö Savolainen (1932) ’Vähemmistökansallisuuskien kirjallisuuden kehityksestä’, *Rintama* 19–20, 3.

35. LAPPin suomenkielisen jaoston toimikunnan tiedotus. *Puna-kantele* 12 (1931) 16.

36. Lauri Luoto (1931) ’Ajatusten kirjallisesta ilmilausemisesta’, *Puna-kantele* 17, 7–8; Ludvig Kosonen (1931) ’Pois ”jäniksenpoluilta!” Toveri Lauri Luodon virheitä vastaan’, *Puna-kantele* 21, 8–9; Väinö Aalto (1931) ’Lauri Luodon kirjallisesta ilmilausemisesta’, *Puna-kantele* 17, 13–14.

37. *Puna-kantele* 8 (1930) 16.

38. Yrjö Savolainen (1935) ’Voittomme suomenkielisen kaunokirjallisuuden luomisen alalla’, *Vapaus* 26, 3.

39. Romaanisarjan osat ”Kamaran sankarit”, ”Ikuiset uhritutet”, ”Valkoisen leijonan metsästäjät” ja ”Pakolaisena” julkaistiin Fitchburgissa USA:ssa Työmies Societyn kustantamana.

ta, uuden elämäntavan, uuden kulttuurin syntymistä ja luokkataistelun kiivastumista. Romaani ja kertomus katsottiin liian hitaiksi ja vanhanaikaisiksi kerronnan muodoiksi kuvaamaan iskutempossa etenevää sosialismin rakennustyötä. Kirjailija ei saanut irtautua vallankumouksen vauhdista, vaan hänenkin oli ryhdyttävä iskutyöhön. Iskutempo ei suonut aikaa kerätä materiaalia ja istua viikkokausia kirjallisen ”luomistyön” ääressä. Piti unohtaa kaikenlainen ”luominen” ja materiaalin sulattelu ja muokkaus, jonka proletaarikirjailijat näkivät turhanpäiväisenä pikkuporvarillisena taiteiluna. Sen sijaan oli kirjoitettava ajan hermoon iskeviä lyhyitä kuvauksia.⁴⁰

RAPPin mukaan kaunokirjallinen industriaalinen kuvaus oli metodi, joka kameran tavoin ehti kuvaamaan sosialismin nousua kaikissa sen vaiheissa. RAPP ei vaatinut kirjailijoita ainoastaan kuvaamaan rakennustyötä, vaan heidän oli kaunokirjallisissa teoksissaan kuvattava yksityiskohtaisesti uusia tuotannollisia keksintöjä ja työtekniikoita.⁴¹ Elämän monimutkaisten kysymysten hautominen ja pohtiminen kuului RAPPin mukaan niin ikään porvarilliselle kirjailijalle, jolle nämä kysymykset eivät olleet selviä. Proletaarisen kirjailijan, jolle maailmankatsomuksen kysymykset olivat itsestään selviä, ei tarvinnut rasittaa päätään vuosikausia sellaisilla kysymyksillä kuten yksilön merkitys historiassa. Kirjoilta alettiin vaatia hyötyä kauneuden sijaan. Vaadittiin perinteisen individualistisen kirjailijatyypin hävittämistä ja julistettiin pannaan ajatukset, että kirjalla saattaisi olla viihdyttävä funktio. Militantit rappilaiset vaativat, että oli luovuttava vaikeaselkoisesta kielestä ja kirjoitettava teollisuuden ja maatalouden rakentajien tarpeisiin yksinkertaisia kertomuksia, joita heikkolukutaitoisetkin saattoivat ymmärtää.⁴²

LAPPin hallinnon jäsen Jalmari Virtanen neuvoi aloittelevia kirjailijoita taitojen kartuttamisessa seuraavasti:

”Ennen kuin ryhtyy kirjoittamaan runoja täytyy lukea aina kun on siihen mahdollisuus. Täytyy lukea kaikista jokapäiväisistä asioista kirjoissa ja lehdissä. Täytyy lukea

myös runoutta ja poliittista kirjallisuutta. Kaikkein hyödyllisintä on lukea Leninin ja Stalinin teoksia. Kannattaa lukea myös artikkeleita tietosanakirjoista erilaisista teollisuuden koneista, kuten masuuniuunin toiminnasta jne. Niistä voi oppia yksityiskohtia tehtaista. En suosittele kenellekään runo-opin lukemista, ainakaan aloitteleville runoilijoille. Hyvin hyödyllistä on katujen ja asemalaitureiden lakaisu. Silloin pää täyttyy viisaista ajatuksista ja runoista”.⁴³

Vuonna 1932 puolue likvidoi RAPPin ja proletaarinen despotismi kulttuurin alalla lakautettiin, koska se oli johtanut kirjallisuusliikkeen lamaantumiseen. Aivan kuin merkkinä aikojen vapautumisesta vuosina 1932–33 ilmestyi Leningradissa ennätysmäärä suomenkielistä kirjallisuutta. Kirjallisuusliike oli kärsinyt kuitenkin korjaamattoman vahingon RAPPin aikaisesta komentotyylistä, ja kaavamaisten teosten laatu jäi heikoksi.

Kun kustannusyhtiö Kirja julisti tammi-kuussa 1934 novellikilpailun, niin kilpailun tulos oli siinä määrin epätydyttävä, että palkintolautakunta päätti olla jakamatta palkintoja I–VI. Seitsemännen palkinnon sai Urpo Takalan novelli ”Multalan Heikki ja hänen Miinansa”. Palkintolautakunta toteasi, että useimmat saaduista 11 kirjoituksesta eivät vastanneet alkeellisempiakaan kaunokirjalliselle tuotteelle asetettavia vaatimuksia. Jury valitti, että viimeisteleemättömät kyhäelmät olivat syntyneet ”kanslioissa” eivätkä ne onnistuneet ilmentämään aikakauden vilkasta ja täyteläistä elämää taisteluineen ja voittoineen. Ne olivat kuivakiskoisia ja latteita, kieleltään värittömiä ja köyhiä ja niitä rasittivat elementaariset oikeinkirjoitusvirheet. Jury näki huomautettavaa myös ideologiselta kannalta, sillä novelleissa ei tullut riittävästi näkyville puolueen johtava rooli.⁴⁴

Luokkakirjallisuudesta neuvostokirjallisuuteen

Vuonna 1934 perustetun Neuvostokirjailijain liiton (NKL) tarkoitus oli yhdistää kaikki neuvostovaltaa tukevat kirjailijat saman katon alle yhdeksi suureksi perheeksi. Leningradin suomalaiset kirjailijat ryhmittäivät nyt

NKL:n Leningradin osaston suomenkieliseksi jaostoksi. Kirjailijaliitto oli stalinistinen valtarakenne: komentohallintoon perustuva byrokraattinen järjestelmä.

Neuvostoliiton kirjailijaliitto erosi oleellisesti edeltäjästään siten, että NKL oli suljettu elitistinen järjestö kun taas RAPP oli ollut avoin joukkojärjestö. Kirjailijakunnan jakaminen kahteen kastiin, liittoon (eliittiin) kuuluviin ja liittoon kuulumattomiin, on klassinen esimerkki ”hajota ja hallitse” hallintomallista. Jäsenyys oli tavoittelemisen ja vuosien odottelun arvoista, sillä se merkitsi pääsyä kirjallisuuden nomenklaturaan. Puolue pyrki hävittämään traditionaalisen venäläisen kirjailija-intelligentin tyyppin. ”Valtionkirjailija” ei saanut asettua kansan ja vallan väliin kriittiseksi äänitorveksi ja omaksitunnoksi, vaan hänen tuli olla puolueen uskollinen apulainen kommunismin rakennustyössä. Toisaalta RAPPin aikaisemmin vainoamille kirjailijoille taattiin eräänlainen yhteiskuntarauha, koska puolue hylkäsi proletarisen luokkataiteen vaatimuksen ja palautti traditionaaliset arvot.

Puoluekannattomille kirjailijoille avautui mahdollisuus tulla mukaan liiton jäseniksi. Uudessa liitossa puolue odotti kirjailijoilta lojaalisuutta ja kuuliaisuutta. Palkaksi lojaalisuudesta kirjailijat nousivat osaksi etuoikeutettua neuvostoeliittiä. Samalla kirjailijaliitosta muodostui koneisto, jossa kirjailijakunta hallitsi itse itseään.

Koneiston lisäksi luotiin uusi kaunokirjallisen luomistyön metodi, *sosialistinen realismi*, jonka tuli korvata proletarinen ”diamat”-metodi. Sosialistinen realismi on loppujen lopuksi pelkkä myytti, jota ylläpidettiin keinotekoisesti kokouksissa, päätöslauselmissa, tutkimuksissa ja lehtien sivuilla. Sosialistisen realismin myytin tukipylväitä olivat eräät ympäripyöreät ”mantarat” kuten ”kansallinen muoto ja sosialistinen sisältö”, ”uusi parempi ja iloisempi elämä”, ”myönteinen sankari”, ”todellisuuden kuvaaminen vallankumouksellisessa kehityksessä” jne. Niitä voitiin turvallisesti uusioikäyttää ja tulkita kulloisenkin tarpeen mukaan määriteltäessä neuvostokirjallisuudelta vaadittavia ominaisuuksia.

Sosialistisen realismin vaatimuksiksi täs-

mentyivät sittemmin puoluekantaisuus (kirjallisuuden tuli tunnustaa puolueen johtava rooli), kansakantaisuus (kirjallisuuden tuli olla tähdätty suurelle lukijajoukolle ja sen tuli olla ymmärrettävää) sekä aatteellisuus (marxismi-leninismi yhteiskunnallisen kehityksen huippuna). Sosialistinen realismi vaati tendenssimäistä ”totuuden” kuvaa-

Yrjö Sirola ehdotti, että kirjailijoiden tulisi teosten käsikirjoitusvaiheessa kirjoittaa lyhyt selostus siitä, mihin kokemuksiin, kuulemaansa tai lukemaansa kyseinen teos pohjautui. Sirolan mukaan kirjailijaliiton piti järjestää myös kokouksia, joihin tuli kutsua mukaan henkilöitä, jotka tunsivat teoksessa kuvatut tapahtumat. He voisivat kertoa, vastasiko teos todellisuutta.⁴⁵ Sirolan ehdottama metodi olisi johtanut siihen, että luomistyön ja estetiikan kysymyksistä oli alettu päättää työläiskokouksissa huutoäänestyksellä.

Lähelle huutoäänestysmenettelyä päästiin ns. joukkoarvostelutilaisuuksissa. Niissä yleisö ja kriitikot saivat sanoa mielipiteensä valmisteilla olevista tai jo ilmestyneistä teoksista. Joukkoarvostelun katsottiin kasvattavan kirjailijaa ja lukijaa sekä kohottavan teosten laatua. Kirjailija saattoi joukkoarvostelun ja muun kritiikin pyörteissä joutua kirjoittamaan koko käsikirjoituksen uudestaan pariinkin kertaan.⁴⁶ Useimmiten kirjailijan saamat neuvot olivat ympäripyöreitä.

Leningradin neuvostokirjailijain liiton suomenkielinen jaosto järjesti 2.2.1935 Uljas Vikströmin kirjan *Toimen mies se Kujan Termonen* joukkoarvostelutilaisuuden, jossa oli läsnä noin 30 henkeä. P. Notko

40. *Puna-kantele* 1 (1930) 1; *Puna-kantele* 11 (1930) 17.

41. Sosialistista kasvua kuvaamaan. *Puna-kantele* 1 (1930) 1; Missä ovat jällellejäneisyden syyt? *Puna-kantele* 11 (1930) 16.

42. *Literaturnaja gazeta* 3, 9, 39, 41 (1930).

43. Jalmari Virtanen (1931) ”Miten työskentelen?”, *Puna-kantele* 3, 12.

44. *Rintama* 9–10 (1934) 47.

45. Yrjö Sirolan kirje Jalmari Virtaselle, 24.5.1935. RGASPII, f. 516, op. 2 (1935), d. 29, l. 121.

46. Yrjö Savolaisen kirje Paavo Hyppöselle, 11.4.1935. GAOPDF RK, f. 3, op. 3, d. 364, l. 17; Yrjö Savolaisen kirje Kustaa Roviolle, 21.5.1935. Sama delo, l. 23.

moitti teosta siitä, että vaikka kirjan teema oli talonpojan sosialistinen kasvu, niin siinä ei käsitelty lainkaan karjankasvattajien sosialistista kasvua. Notko piti puutteellisenä myös tapaa, jolla Vikström oli kuvannut luokkataistelua maaseudulla. Hänen mielestään teoksen juoni oli heikko ja kieli kivia sanomalehtityyliä. Notko neuvoi Vikströmiä opiskelemaan tyyli- ja kielikysymyksiä ja tutkimaan klassista suomalaista kirjallisuutta. U. Takala taas piti Vikströmin kirjan parhaana puolena sen neljättä lukua, jossa kuvattiin porsaiden jakamista.⁴⁷

Suomalaisten kirjailijoiden elämä oli kaukana siitä elitismistä, josta kirjallisuuden suurnimet pääsivät nauttimaan. Leningradin suomalaisilla kirjailijoilla ei ollut mahdollisuutta ryhtyä kokopäivätoimiseksi kirjailijoiksi, sillä kustannusliike Kirjan ja *Rintaman* maksamat palkkiot eivät yksin riittäneet elämiseen. Kun muut kansalliset ja suuret venäläiset kustannusliikkeet maksoivat jopa 600–800 ruplaa tekijänarkilta, niin Kirjan maksamat palkkiot proosasta vaihtelivat 150–250 ruplan välillä, mutta todellisuudessa harvoin ylittivät 200 ruplaa. Runoudesta Kirja maksoi 50 kopeekkaa riviltä.⁴⁸ Suomalainen lukijakunta oli niin pieni, että teosten painomäärät eivät koskaan ylittäneet 5 000 kappaleen rajaa, tavallisesti painokset olivat 2 000 kappaletta. Teoksista ei myöskään koskaan otettu uusintapainoksia, toisin kuin monista venäläisistä teoksista, joilla oli laaja lukijakunta.

Esimerkiksi Gorkin *Äitiä* julkaistiin vuosien 1929 ja 1933 välisenä aikana yli 670 000 kappaletta, Sholohovin *Raivattua uutismaata* painettiin 841 000 kappaletta ja Fadeevin *Razgromia* 753 000 kappaletta. Kirjailija L. M. Leonov ansaitsi vuonna 1932 tekijänoikeuksillaan 41 000 ruplaa ja N. F. Pogodin käsittämättömät 732 000 ruplaa vuonna 1939. Suomalaiset saivat vain murto-osan tällaisista summista.⁴⁹

Toinen jalka jäi menneisyyteen

Suurella osalla suomalaiskirjailijoita oli töiden ylikuormituksen ja ”kotinurkkien ahtaiden teemojen” lisäksi rasitteena kielitaidon puute, joka eristi heidät monessa suhteessa ympäröivästä kehityksestä. Monet sopeu-

tuivat poliittisesti ja kulttuurisesti kangerrellen neuvosto-oloihin. Täytyy muistaa, että suuri osa suomenkielisistä aktiivikirjailijoista tuli Neuvostoliittoon vasta 1930-luvun alkupuolella. Monet valittivatkin, etteivät tunteet oloja tarpeeksi hyvin, jotta olisivat voineet kirjoittaa ajankohtaista neuvostoelämää kuvaavia täysipainoisia teoksia.⁵⁰

Suomalaisten kirjailijoiden ongelmat kietytyivät kahteen näkemykseen: olivatko he vain paluuta odottavia pakolaisia, joiden tehtävänä oli jatkaa Suomen työläiskirjallisuuden kehittämistä, vai oliko Neuvostoliitto heidän pysyvä kotimaansa ja pitikö heidän assimiloitua neuvostokirjallisuuden suureen perheeseen. Monet eivät olleet edes ajatelleet, että oleskelu Venäjällä muodostuisi pitkäaikaiseksi. Neuvostoliitto oli useille lähinnä turvasatama ja tukikohta, josta käsin valmisteltiin maailmanvallankumousta. Monien silmissä häämötti pikaisesti koitettava aika, jolloin voitaisiin palata Neuvosto-Suomeen.⁵¹ Samasta syystä monet eivät

47. *Vapaus* 17 (1935) 4; *Vapaus* 31 (1935) 4.

48. Doklad Ja. Virtanena o rabote SSP KASSR na zasedanii pravlenii SSP SSSR. Rossijskij gosudarstvennyj arhiv literatury i iskusstv (RGALI), f. 631, op. 5, d. 49, l. 22; Doklad N. Rozhdestvenskogo o literature KASSR na zasedanii pravlenii SSP SSSR 3.2. 1935. RGALI, f. 631, op. 6, d. 46, l. 5–8. Kaksisataa ruplaa arkilta oli yleisliittolainen minimipalkkio kork. 5000 kappaleen painoksesta. *Novyj mir* -kirjallisuuslehti Moskovassa maksoi F. Gladkoville, M. Sholohoville ja B. Pilnjakille 750 ruplaa arkilta vuonna 1932, mikä vastasi tehdastyöläisen kahden-kolmen kuukauden palkkaa.

49. Doklad Ja. Virtanena o rabote SSP KASSR na zasedanii pravlenii SSP SSSR. RGALI, f. 631, op. 5, d. 49, l. 23; Iz dokladnoj zapiski N.N Rabitsheva v OB TsK VKP(b), 22.3. 1933. ”*Stsbast’e literatury*”. *Gosudarstvo i pisateli*. 1925–1938 gg. Dokumenty. Sostavitel’ D. L. Babitschenko. Moskva: ROSSPEN 1997, 153; Dokladnaja zapiska predsedatelja komiteta po delam iskusstv pri SM SSSR Hraptschenko v TsK VKP(b), 28.9.1940. RGASPI, f. 17, op. 117, d. 161, l. 86–90. Vertailun vuoksi todettakoon, että vuonna 1940 VKP(b):n agitaatio- ja propagandaosaston päällikön vuosipalkka oli noin 27 000 ruplaa.

50. Ks. esim. Verner Kuusikon kirje sukulaisille Suomeen, 17.6.1933. Auvo Kostianen (1992) ’Werner Kuusikon Neuvosto-Karjala vuonna 1933’, *Turun historiallinen arkisto* 47. Turku: Turun historiallinen yhdistys, 330.

51. Yrjö Sirolan mukaan punikkien tehtävä oli jatkaa suomalaisen työväenkirjallisuuden kehittämistä, joka oli joutunut ahdinkoon Suomessa. Sirolan kirje Otto Oinoselle, 27.4.1935. RGASPI, f. 516, op. 2 (1935). d. 29, l. 190. Sirolan kirje U. Ruhaselle, 15.8.1935. Sama delo, l. 101.

edes vaivautuneet opiskelemaan venäjän kieltä ja pysyttelivät muutenkin omissa tuuissa ympyröissään. Jopa niinkin myöhään kuin 1937 vain vajaa puolet Leningradin suomalaisen valistustalon aktiivikävijöistä osasi venäjää.⁵²

Kerttu Nuortevan mukaan monien emigranttisuomalaisten ajatusmaailma alkoi liikkua samassa kehässä kerraten hävittyä vallankumousta Suomessa. Eristynyt elämä, jota he viettivät, oli omiaan entisestään kaventamaan heidän ajatusmaailmaansa. Monet eivät tunteneet kuin pintapuolista mielenkiintoa venäläisyyttä tai Neuvostoliittoa kohtaan. Kulttuuriharrastukset eivät olleet enemmistön vahvana puolena, ja kirjallisuusvaiutteetkin olivat rajoitettuja. Nuortevan mukaan tulokkaat eivät kyenneet kehittämään eteenpäin sitäkään mitä olivat mukanaan tuoneet eikä venäläinen kulttuuri kyennyt heitä hedelmöittämään, koska he eivät edes yrittäneet saada siihen mitään kosketusta.⁵³

Ragnar Rusko kirjoitti vuonna 1931, että suomenkielinen kirjallisuus oli takapajuisimpia Neuvostoliiton kansallisten kirjallisuuksien joukossa, sillä suomalaiset eivät olleet kyenneet luomaan mitään uutta. Rusko näki jälkeenjääneisyyden syyksi sen, että suomalaiset imivät henkisen taiteellisen ravintonsa edelleen pääasiassa vanhasta porvarillisesta kirjallisuudesta, jonka muut olivat jo aikoja sitten hylänneet.

Ruskon mukaan kokouksissa oli aina samat naamat, pari nuorehkoa ja kokonainen lauma vanhoja kirjailijoita, jotka puhua puukahtamatta seurasivat asioiden kulkua juhallinen ilme kasvoillaan. Uusia henkilöitä ei tullut mukaan työhön eikä kukaan tieninyt mitä vanhat kirjoittivat vai kirjoittivatko he ylipäänsä mitään.⁵⁴

Suomalaisten poliittinen ja kulttuurinen tausta, demokraattinen idealismi ja odotukset sekä toisaalta venäläisyys ja arkipäivän bolshevismi törmäsivät usein yhteen. Joidenkin osalla kuilu yhteiskunnan julistamisen ylevien aatteiden ja niiden toteuttamisyritysten tulosten välillä kasvoi liian suureksi, mikä johti uskon horjumiseen ja optimismin haihtumiseen.⁵⁵ Tietty ylemmydentunto venäläisiin nähden lymysi monessa suomalaisessa kommunistissakin.⁵⁶

Kielitaidottomat ja juurettomuuden tunteessa elävät ihmiset eivät löytäneet paikkaansa Neuvosto-Venäjällä, jossa heitä vaadittiin jättämään taakse kaikki vanha ja luomaan nahkansa. Osa väestä passivoitui ja näivettyi. Todellisuuden absurdismin kuvaaminen sensuurin sallimissa puitteissa alkoi muodostua ongelmaksi eräille kirjailijoille, mikä vuorostaan heijastui tuotannon kehnona laatuna. Elli Aallon mukaan on perusteltua väittää, että 1930-luvun puoliväliin mennessä suomenkielinen runous oli ammentanut mahdollisuutensa loppuun sekä aiheellisesti että esteettisesti, mistä osoituksena on julkaisujen niukka määrä ja heikko laatu.⁵⁷

Kirjailijoita ympäröi tiukka kaunokirjallisuuden poliittinen kontrolli, jonka eri osat yhdessä toisiinsa kytkeytyen kietoivat kirjailijan ja luomistyön prosessin alusta loppuun asti tiukkaan syleilyynsä. Kontrollin keskeisiä välineitä olivat sensuuri (Glavlit), NKL, VKP(b):n keskuskomitean kultprop-osasto sekä NKVD, joka tarkkaili kustannusalaan ja kirjailijoita oman apparaattinsa ja lukuisten salaisten tiedottajien avulla. Myös suomalaisessa kirjallisuusliikkeessä oli omat ilmiantajansa ja järjestyksenpitäjänsä, joiden avulla NKVD tiesi tarkkaan mistä suomalaiset kulussien takana puhuivat.

Vakoilijoita ja tuholaisia

Neuvostoliiton kansallisuuspolitiikan suunnanmuutos 1933–35 ja sisäpoliittisen tilanteen kiristyminen Leningradin puoluejohtaja Sergei Kirovin murhan jälkeen 1934 johtivat ristiriitoihin suomalaisen leirin sisällä. Kun stalinistiset vainot alkoivat 1937, niin suomalaiset oli helppo lyödä hajalle. Myös kriisiin joutunut suomenkielinen kirjallisuus

52. Suomalaisen valistustalon jäsentietoja. GALI SPb, f. 258, op. 11, d. 45, l. 1. 60.

53. Niemi (1944) 8.

54. *Puna-kantele* 8 (1930) 16; Ragnar Rusko (1931) 'Kansallisen proletaarisen taiteemme merkitys ja tehtävät', *Puna-kantele* 1, 1–2; *Puna-kantele* 22 (1931) 16.

55. Aalto (1997) 129.

56. Tästä mainitsee mm. Yrjö Sirola kirjeessään Väinö Aallolle 30.5. 1933. RGASPI, f. 525, op. 1, d. 127, l. 4.

57. Aalto (1997) 137.

kohtasi tällöin lopullisen kohtalonsa. Suomalaisen valistustalon aktiivijäsenten määrä romahti keväällä 1937 ensin 46 henkeen ja syksyllä runsaaseen kahteenkymmeneen, kun aktivisteja oli parhaimmillaan ollut noin 400.⁵⁸

Kriisi kulminoitui heinäkuun alussa, jolloin puolue julkaisi päätöslauselman ”neuvostovastaisista aineksista”. Sen seurauksena suomalaiset monien muiden kansallisten vähemmistöjen tapaan laskettiin poliittisesti epäluotettavaan kastiin: inkerinsuomalaiset lähinnä siksi, että he olivat suomalaisia ja koska heitä pidettiin kulakkeina ja punapakolaisiksi, että heitä pidettiin ulkoa tulleina vakoilijoina ja tuholaisina. Suuri osa Leningradin suomalaista älymystöä ja puolueväkeä sidottiin Karjalassa ”paljastettuun” ns. Rovion-Gyllingin juttuun, jonka mukaan suomalaisten porvarillisten nationalistien suunnitelma oli ollut irrottaa Neuvosto-Karjala Neuvostoliitosta ja liittää Venäjän suomensukuiset kansat fasistiseen Suur-Suomeen. Suomalaisia kirjailijoita syytettiin vakoilun lisäksi siitä, että he olivat orientoituneet kielellisesti ja temaattisesti fasistiseen Suomeen ja että he olivat tyrkyttäneet neuvostolukijakunnalle porvarillisen nationalismin ja mädättävän liberalismien läpätunkemia ajatuksia, läntistä demokratiaa- aatetta ja muuta vahingollista hapatusta.

Suomalaisten ensimmäinen pidätysaalto Leningradissa oli jo kevättälvella 1937, jolloin vangittiin koko joukko kirjailijoita ja valistustalon aktivisteja. Vangitsemiset lisääntyivät elokuussa 1937 ja ne jatkuivat kiivaina lokakuuhun asti, jolloin suomalainen valistustalo suljettiin ja suomalainen teatteri lakkautettiin vakoilukeskuksena. Tänä aikana vangittiin suomalaisen valistustalon johto ja suuri osa aktiivia, mm. suurin osa suomalaisen teatterin henkilökunnasta.⁵⁹ Kirjailijoista vangittiin Väinö Aalto, Teodor Kettunen, S. Palerma, Eino Salmi, Yrjö Savolainen, Urpo Takala ja monia muita.

Suomalaisia vastaan suunnatun operaa- tion valmisteli pääasiassa NKVD:n valtiollisen turvallisuuden hallinnon (GUGB NKVD) kolmas osasto eli vastavakoiluosasto. Vastavakoiluosaston seitsemäs jaosto oli ns. suomalainen jaosto ja sen päällikkönä

Leningradissa toimi valtiollisen turvallisuuden luutnantti Zanin. Kun NKVD joutui vuonna 1938 rajun puhdistuksen kohteeksi ”väärinkäytösten vuoksi”, kirjoitti Zanin puoluekomitealle ilmiannon, jossa hän kertoi, että vastavakoiluosaston päällikkö Jakov Perel'muter oli jatkuvasti vaatinut jaostojen päälliköiltä, että kolmannen osaston tuli saada ainakin 100–120 tunnustusta päivässä. Perel'muter oli vaatinut myös, että jokaisen tutkijan tuli yössä saada aikaan kahdesta neljään tunnustusta. Zaninin tilitystä voidaan pitää osaltaan itsesuojeluna, mutta monet muut lähteet puhuvat sen puolesta, että kolmas osasto ei kaihtanut keinoja täyttäessään sille asetettuja vaatimuksia. Kolmannen osaston apulaispäällikkö Naum Golub pidätettiin Perel'muterin tapaan vuonna 1939 syytettynä siitä, että hän oli korjaillut kuulustelupöytäkirjoja, pitänyt tauottomia kuulusteluja (*konveier*)⁶⁰ sekä lyönyt kuulusteltavia. Golub oli todistajien mukaan sanonut:

”Kaikki, jotka pidätämme, ovat vakoilijoita ja neuvostovallan vihollisia, ja sen tähden puristakaa niistä kurjista kaikki. Lyökää heitä vaikka luut murtuisivat.”⁶¹

Lähes kaikki syytetyt tunnustivatkin syyllisyytensä mitä ihmeellisimpiin vehkeilyihin. Miltei poikkeuksetta kaikki kirjailijat tuomittiin valtiorikoslain pykälien 58/6, /10 ja /11 mukaan, jotka koskivat vakoilua, neuvostovastaista agitaatiota ja kuulumista neuvostovastaiseen vastavallankumoukselliseen organisaatioon.

Leningradin kirjallisuusliike kärsi pahoin Stalinin vainoissa. Neuvostoliiton kirjailijaliiton Leningradin osaston noin 250 jäsenestä noin 140 pidätettiin ja heistä teloitettiin 70 henkeä.⁶² Lähes kaikki Leningradissa pidätetyt suomalaiset kirjailijat ja mm. suomalaisen teatterin 13 jäsentä teloitettiin kymmenien muiden suomalaisten rinnalla 15. ja 21. marraskuuta 1937 todennäköisesti Levashovon alueella kaupungin pohjoispuolella.⁶³ Suuri joukko muita suomalaisia kirjailijoita teloitettiin 1937–38 aikana Hii- lissuolla Petroskoin lähellä ja Karhumäen Sandarmohissa. Lisäksi monet menehtyivät

GULAGissa. Muutaman yön aikana tuhoettiin lähes kaikki se, mikä Venäjän suomenkielisessä kirjallisuudessa oli luotu kahdenkymmenen vuoden aikana.

Syntyi teloitettujen runoilijoiden seura – kirjailijoita ja kirjoja, joita virallisen kirjallisuushistorian mukaan ei koskaan ollutkaan. Vasta rehabilitaatio ja lopulta neuvostovaltan romahdus palautti nimet näille kirjailijoille ja heille kuuluvan paikan venäjän kirjallisuushistoriassa. Pidätysten jäljiltä on edelleen kateissa lukuisia valmiita romaanikirjoituksia, mm. Emil Rautiaisen *Kelmainen merimies* ja Oskar Johanssonin *Suljettu vuono*. Mutta jos on uskominen mustan magian tohtori Wolandin lausumaan, että käsikirjoitukset eivät pala, niin ehkä ajan myötä jostain FSB:n arkistojen hämäristä nousee vielä päivänvaloon suomenkielisen kirjallisuuden reliikkejä 1930-luvulta. ■

58. Pöytäkirja suomalaisen valistustalon aktiivin kokouksesta 29.4. 1937. GALI SPb, f. 258, op. 11, d. 47, l. 14–15; Pöytäkirja valistustalon aktiivin kokouksesta 21.9. 1937. GALI SPb, f. 258, op. 11, d. 47, l. 21a.

59. Spisok natsional'nyh teatrov i hudozhestvennyh kollektivov v Leningrade i oblasti. TsGAIPD SPb, f. 24, op. 26, d. 2215, l. 43.

60. Kuulusteltava joutui seisomaan pahimmillaan yli viikon ilman taukoa kuulustelijoiden vaihtuessa. Jos kuulusteltava kaatui, niin hänet herätettiin kylmällä vedellä ja nostettiin seisomaan.

61. *Leningradskij martirolog 1937–1938*. III. Sankt Peterburg: RNB, 580.

62. Zahar Ditsharov (toim.) (1998) *Raspjatyje. Pisate-li-zhertvy polititsheskib repressii*. Sankt Peterburg: Istoriko-memorial'naja komissija sojuza pisatelej Sankt-Peterburga, 3. Vertailun vuoksi todettakoon, että leningradilaisia kirjailijoita kuoli toisen maailmansodan aikana rintamalla 20 henkeä ja Leningradin piirityksessä 50 henkeä.

63. On vielä epäselvää, teloitettiinkö vangit vasta Levashovossa vai ”Bol'shoj domissa”. Ks. Lahti-Argutina 2001; *Leningradskij martirolog 1937–38*, I–III.